

Docimológia

Áttekintés a vizsga és az osztályzás francia nyelvű szakirodalmáról

A docimológia a vizsgák szisztematikus tanulmányozása, amely az osztályozás lehetséges módjaival, a vizsgáztatók és a vizsgázók viselkedésével, e viselkedés jellemzőivel, a szituáció szubjektív faktoraival foglalkozik. (1)

A docimasztika tárgya a vizsgák technikájának feltárása.

A doxológia az értékelésnek az iskolai oktatásban betöltött szerepét vizsgálja az alábbi területeken:

- a vizsgák motiváló vagy gátló hatásai;
- a vizsgázók érzelmi reakciói és a tanárok intellektuális válaszai, amelyek a tanulóra vonatkozó ítéletekben nyilvánulnak meg;
- a tanári vélemények, minősítések hatása a tanítási és tanulási folyamatra;
- a gépi osztályzás, a csoportos osztályzás és az osztályzás eltörlésének hatásai. (2)

A docimológia története

A docimológia kialakulását az értékelés történetének alakulásán keresztül érthetjük meg, melyben a következő periódusokat különböztethetjük meg:

– az értékeléssel kapcsolatos problémák első tudatosulásának időszaka a 19. században ér véget. Megjelennek a vizsgákkal és az osztályzatokkal kapcsolatos első szakmai kritikák, kidolgozzák a tesztmódszert először az USA-ban, majd Európában is. A korszakot az objektív osztályzási módszerek keresése jellemzi;

– az 1900 és 1930 közti időszakban terjednek el a standardizált teljesítmény- és intelligenciatesztek – ezt a korszakot *Binet* és *Simon*, valamint *Thorndike* neve fémjelzi;

– 1922-ben publikálják az első docimológiai kutatást *H. Pieron* és társai, ezért őket tekintetjük a docimológia megteremtőinek. Kezdetben a docimológia kizárólag az osztályzás bírálatával foglalkozott (kísérletileg kimutatta a validitás és az objektivitás hiányát a vizsgákban), majd fejlődését jelentősen befolyásolta a pszichometrikus módszerek elterjedése;

– az értékelés fejlődésében új szakaszt jelent az 1958-ig terjedő időszak, amikor *Tyler* segítségével az értékelés új nézőpontja – az elvárt és a tényleges teljesítmények összehasonlítása – kerül előtérbe;

– a következő évtizedekben az értékelés módszer- és eszközrendszere kibővül, s létrejönnek azok a módszerek és intézmények, amelyek az iskolarendszer és a képzés hatékonyságának vizsgálatára specializálódnak;

– 1972-től elterjednek az értékelésre specializálódott intézmények, és megjelenik egy új foglalkozás, az értékelési specialistaé. (3)

Az értékelés gyakorlatában két paradigma él egymás mellett: a formalista tendencia, amely kvantitatív módszereket használ, standardok kidolgozására törekszik és a naturalistának nevezett irányzat, amely kvalitatív elemzéseket készít.

A nyolcvanas évektől a docimológia a vizsgák kritikája helyett az osztályzás objektív módszereinek kidolgozására törekszik, fontosnak tartja az értékelés összehasonlíthatóságának biztosítását, hogy megvalósuljon az iskolában az igazságosság.

A docimológiai kutatások tárgya és problematikája

A vizsgálóval foglalkozó kutatók a korábbi időszakban a következő, technikai jellegű kérdésekre keresték a választ:

- a különböző értékelők azonos osztályzatokat, pontszámokat adnak-e ugyanarra a teljesítményre? Ha nem, mekkora eltérést lehet megfigyelni?
- azonos teljesítményt különböző időpontokban egyformán ítélnék-e meg? Mekkora eltérések észlelhetők?
- ha vannak eltérések a fenti esetekben, milyen jelenségek hozzák ezeket létre, és mivel lehet magyarázni az okokat?

A probléma azonban izgalmasabbá válik, ha észrevesszük, hogy a fenti kérdések mindegyike a vizsgákra vonatkozik, mégpedig azokra a vizsgákra, amelyeknek szelektáló, minősítő funkciója van. Ebből a szempontból már sokkal lényegesebbnek tűnnek a kutatási témák, hiszen azok választ igyekeznek találni olyan kérdésekre is, hogy igazságosak-e a vizsgák, valóban a legfelkészültebb jelöltek érik-e el a legnagyobb sikert, avagy arra, hogy mi a véletlen szerepe a vizsgaeredményekben, s nincs-e kockázata annak, ha nem célszerűen használjuk fel az emberi erőforrásokat, vagy netán elpazaroljuk a tehetséget?

A docimológia napjainkban tovább lépett: megoldási javaslatokat próbál keresni a vizsgák körüli diszfunkciók megszüntetésére. Ezért újabb kérdések kerültek a docimológusok nagyítója alá: milyen módszerekkel lehet csökkenteni a különböző értékelők közti nézetkülönbségeket? Hogyan lehet megbízhatóbb vizsgákat szervezni? Van-e reális osztályzat, és ha igen, hogy lehet hozzá eljutni? Hogyan lehet emelni a vizsgák validitását és megbízhatóságát?

A docimológiai paradigma változása

Egy tudományos teljesítményt soha nem lehet annak a korszaknak, annak az ismeretrendszernek a figyelembe vétele nélkül megítélni, amelyben létrejött.

A docimológia kezdetben a vizsgák tanulmányozására született, a későbbiekben azonban magába kívánt integrálni olyan értékelésre vonatkozó kutatásokat is, amelyek egészen más logikára épültek. *G. de Landsheere* már idézett könyvének bevezetőjében (4) kifejti, hogy a pedagógiában új irányzatok uralkodnak, ezért a vizsgák szerepét fokozatosan átveszi a tanulók folyamatos megfigyelése. A hagyományos vizsgáknak, amelyek idegen testként jelentek meg az oktatási folyamatban, el kell tűnniük, és fel kell váltani őket a folyamatos feedback biztosításának módszereivel. Sok kutató azonban úgy látja, hogy a vizsgák tovább élnek az iskolában csupán az év végi nagy alkalom helyett permanensen jelen vannak az oktatás folyamatában, s gyakrabban és kisebb anyagok számonkérésére használják őket. A lényeges változás abban áll, hogy a vizsgák az oktatási folyamat integráns részét képezik. Napjainkban – írja a szerző (1976-os kiadásról van szó) – a vizsga szó tabu lett, és olyan ellenőrzési módszerekkel cserélték fel, amelyek kvalitatív és kvantitatív mutatóikat tekintve elégtelenek, ráadásul rosszul integrálódnak a folyamatba, és olyan személyes benyomásokon alapulnak, amelyekhez képest a hagyományos vizsgák az objektivitás megtestesülésének tűnnek. *Landsheere* meggyőződése szerint nem másról van szó, mint az értékelés reformjának adaptációs kríziséről, s ebben a fázisban a tévedések és a hibák a krízis természetes velejárói. Javasolja a docimológusoknak, hogy a vizsga fogalmát használják megváltozott jelenté-

---

Első pillantásra úgy tűnik, hogy a docimológia a pedagógiai folyamatnak egy partikuláris mozzanatával foglalkozik, és nem tudni pontosan, hogy valójában miért kutatja akkora erőfeszítéssel az osztályzás körüli anomáliákat.

---

sében (értsék bele a kisebb évközi számonkéréseket), és alkalmazzák rá mindazt, amit a docimológia a témáról tud.

A megoldást Landsheere az objektív módszerek, főleg a tesztek elterjedésében látja, annak ellenére, hogy sokan joggal óvakodnak ezektől. Úgy véli, hogy a pszichometria szakértőinek és a neveléstudomány gyakorlati művelőinek közeledniük kell egymáshoz: a pszichometrikusoknak humanizálniuk kell a számokat, a pedagógusoknak pedig nagyobb pontosságra kell törekedniük az általuk alkalmazott eljárásokban.

Amint a fentiekből kitűnik, az eredetileg csupán hagyományos vizsgákra összpontosító docimológia úgy változtatja nézőpontját, hogy az oktatási folyamatban megjelenő feedback-et is vizsgáknak tekinti. Az idézett szerző munkája bevezetőjének végén mintegy mellékesen megjegyzi, hogy mivel az értékelés területén igen gyors a fejlődés, docimológiáról szóló művét kibővíti a célok és az általános tanulási képességek értékelésével.

A docimológiai paradigma változásáról *J.-M. de Ketele (5)* a következő álláspontot publikálta:

A docimológiát jelenleg két jelentésben használják:

1. a docimológia kezdeti és eredeti jelentése szerint a vizsgák tudománya;
2. a docimológia mai tág értelmében egy olyan tudomány, melynek tárgya az oktatásban alkalmazott értékelési rendszerek tanulmányozása.

A paradigmaváltás azzal magyarázható, hogy a vizsgákra való koncentráció hibás iránynak bizonyult. A vizsgák, mióta Franciaországban *Napóleon* bevezette őket az egyetemi tanulmányok lezárására és a közhivatalnokok kiválasztására, szelektív célokat szolgáltak. (6) A szelektáló vizsgák azonban nem felelnek már meg egy olyan közoktatás-politikának, amely egy adott korosztály túlnyomó többségét el akarja juttatni a középfokú képzés végéig. Így a vizsgák javítására és azok konszolidálására szolgáló docimológia könnyen elvesztette volna időszerezését. A vizsgák háttérbe szorítását látva a docimológusok különös logikát kezdtek követni: az iskolai értékelés és a vizsga közé kvázi egyenlőséget tettek, mondván, hogy az értékelés során a tanárok úgyis a vizsgán szokásos módszereket használják (tesztek, osztályzással minősített írásbeli dolgozatok, szóbeli kikérdezés stb.).

A tudományosság megjelenése a docimológiában

A tudományosság eszméje a docimológiában a differenciálpszichológia közvetítésével jelent meg. Abból a feltételezésből kiindulva, hogy a pszichológiai és a biológiai változók eloszlása a teljes népességben a Gauss-görbével írható le, egyes docimológusok arra következtettek, hogy ez az eloszlás közvetlenül transzponálható a pedagógia területére, azaz a teljes populációban az adottságok és a mentális képességek is normál eloszlást mutatnak. Ez jellemző az intelligenciaszintre is. Mivel kevesen vannak a nagyon magas és a nagyon alacsony intelligenciájú emberek, ezért az iskolai osztályozásban is kevesen lehetnek azok, akik jó és rossz jegyeket kapnak, a legtöbben közepesek. De vajon hozzájárul-e a Gauss-görbe mítosza az osztályzás igazságosságához? Megoldja-e a docimológia által feltárt anomáliákat?

A válasz megfogalmazása előtt emlékeztetni kell arra, hogy egyes tulajdonságok normál eloszlása kizárólag nagy populáció esetén érvényes. Egy iskolai osztályban, amely nem képviseli az adott korosztály egészét, a jegyek igazságos megállapítása érdekében mindenáron normál eloszlást produkálni többnyire lehetetlen, illetve csak torzítások árán lehetséges. A Gauss-modell mégsem használhatatlan a pedagógiában, mert meghatározott feltételek teljesülése esetén valóban hozzájárul az objektív osztályzáshoz.

A docimológia jövője?

A docimológia elsősorban technikai kérdésekkel foglalkozik, ezért valójában nem tudja befolyásolni az értékelés politikai és szociális funkcióit. Eredeti formájában nagy ve-

szélyt rejt magában: csaknem kizárólagos szerepet tulajdonít a veleszületett tényezőknek, és csak korlátozottan hisz a nevelhetőségben (ezt mutatja a Gauss-closzolás misztifikálása).

Jövője attól függ, hogy képes-e alkalmazkodni a megváltozott társadalmi igényekhez. Napjaink legégetőbb kérdése ugyanis az, hogyan lehet a fiatal nemzedéket minél magasabb szintű képzésben részesíteni. Ehhez pedig olyan értékelésre van szükség, amelynek elsődleges célja nem a szelekció, hanem a tanulási folyamatok optimalizálása.

Bármilyen irányba lép is tovább a docimológia, az a tudás, amit felhalmozott, tanulságul szolgál minden olyan oktatási rendszer számára, amelyben a vizsgáztatás szerepet kap.

Jegyzet

- (1) Landsheere, G. de: *Evaluation continue et examens. Précis de docimologie*. Ed. Labor-Nathan, Bruxelles-Paris, 1976, 13–14. p.
- (2) Guillaumin, J.: *L'aspect interpersonnel de la notation: de la docimologie à la doxologie pédagogique*. In: Bulletin de la Société A. Binet et T. Simon, 86. 1968, 250–256. p.
- (3) Figari, G.: *Un apport des Sciences de l'Éducation à la professionnalité du Consultant en Formation: le champ de l'évaluation*. Kézirat, Grenoble, 1994.
- (4) Landsheere, G. de: i. m., 7–9. p.
- (5) Ketele, J.-M.: *Docimologie: introduction aux concepts et aux pratiques*. Cabay, Leuven la Neuve, 1982, 6. p.
- (6) Parisot, J.-C.: *Le paradigme docimologique un frein aux recherches sur l'évaluation pédagogique?* In: *L'évaluation en questions*. Szerk.: Delorme, Ch. ESF editeur, Paris, 1994.